

А. В. Поліщук,

магістрант

Науковий керівник: д.ф.н., проф. О. С. Чирков

Трансформація біблійного образу в містерії

Дж. Байрона "Каїн"

У різні часи й у різних народів біблійна оповідь про Каїна та Авеля привертала увагу митців, давала письменникам неабиякий простір для уяви і роздумів, постановки широких морально-філософських проблем.

Факту братовбивства присвячено чимало творів, починаючи ще із середньовічних містерій і закінчуючи творами, що написані в наші дні. У художній літературі XVI–XVII ст. утвердилося здебільшого негативне осмислення образу Каїна. Вперше ідейна та сюжетна основа біблійної оповіді була змінена Дж. Байроном у містерії "Каїн" (1821), де первородний син Адама та Єви зображується не як ворог роду людського, а навпаки – як шукач знань, які здатні вказати шлях до щастя і добра.

Даний твір є цікавим не лише з сюжетної точки зору, а й з точки зору його жанру. Проблема жанрової природи "Каїна" Байрона є актуальною й сьогодні.

Розквіт драматичної поеми як жанру, в якому органічно поєднуються форми драми та ліро-епічної поеми, на думку багатьох учених, пов'язаний із перемогою в європейській літературі романтизму [3: 36].

Доля драматичної поеми в літературознавстві та мистецтвознавстві випала нещаслива. Довгий час її взагалі не

помічали або зараховували до драм для читання. До цих пір не сформовано чітких поглядів на межі жанру. Одні вчені відносять її до різновидів поеми, інші – до драми, треті ж розглядають драматичну поему як твір особливого ліро-драматичного роду. Дослідженням жанру драматичної поеми почали займатися відносно недавно. До таких учених-літературознавців відносимо О. Богданова, І. Аузіня, М. Арочка, Б. Мельничука, Л. Дем'янівську, Т. Салигу, Л. Скирду та ін.

Яскравим зразком драматичної поеми у світовій літературі є "Каїн" Дж. Г. Байрона. Драматична поема чи, за авторським визначенням, містерія "Каїн" починається передмовою, в якій Байрон наголошує на тому, що намагався дотримуватися канонічного сюжету: "автор поведився зі своїм сюжетом зовсім не так вільно, як це було заведено раніше..." [1: 290]. Дійсно, в основу сюжету покладена майже незмінена біблійна фабула, тільки без прологу й епілогу. Поема починається з експозиції, в якій ми знайомимося з уже дорослими дітьми Адама і Єви. Це два сини – Каїн і Авель, а також дві доньки – Ада і Зілла.

Образ Каїна в поемі розкривається через глибокі психологічні переживання, моральні страждання та роздуми над власною долею. Душу і розум Каїна гнітить те, що за гріх батьків на ньому та його нащадках лежить прокляття несвободи, кара тяжкої праці, а головне – смерті. Трагічне відчуження Каїна спричинене його несхожістю на інших: він не сприймає покірності батьків, не може, як його сестри і брат, "читати вдячних молитов". Його розум прагне пізнання, та не знаходить відповідей на болісні питання буття.

Каїн – фатально самотній. І те, що він – чоловік і батько, не пом'якшує це відчуття самотності, адже його дружина та сестра Ада, хоч і щиро кохає його, не може розділити з ним його тягар, не може зрозуміти його болю. Він шукає щастя і не знає – в

чому воно? Самотність і відчай Каїна штовхають його до знайомства з Люцифером, який пропонує йому знання. Але це знання не може задовольнити байронівського Каїна.

Дж. Байрон усе ж таки змінює деякі деталі біблійного тексту. На відміну від біблійного героя, його Каїн вбиває брата під час жертвоприношення. Біблійного Каїна виправдати не можна, адже в нього було досить часу для того, щоб заспокоїтися та вчинити свідомо. Навіть Бог розмовляв із ним, застерігаючи від необачних вчинків, а Дж. Байрон, змінюючи біблійний сюжет, робить учинок свого героя несвідомим – убивством у стані афекту, після якого Каїн (знову ж таки, на відміну від канонічного) гірко та щиро кається.

Далі Дж. Байрон йде за традицією. Так, у фіналі поеми ми дізнаємося, що Авель загинув бездітним, тому тепер усі майбутні люди мають піти від Каїна.

Чим образ Каїна приваблює Дж. Байрона? Можемо з упевненістю казати, що це не лише типовий романтичний інтерес до символічних характерів та ситуацій. "Каїн – причина: Байрон кульгавий", – писав Ф. Достоевський, маючи на увазі причину появи містерії [2: 176]. На перший погляд зв'язку можна й не побачити, але, якщо згадати, що, згідно з католицькою догматикою, причина всіх фізичних вад людини полягає в гріхопадінні Адама і Єви, все стає зрозуміло. Кульгава нога – покарання за чужі гріхи. Ось і Каїн у творі розуміє, що змушений страждати за гріхи своїх батьків, і не може змиритися з цим:

*Я знаю лиш плоди. Вони гіркі,
Їх мушу їсти за чужі гріхи... [1: 298].*

Отже, підсумовуючи все вище згадане, можна зробити висновок, що байронівський Каїн, на відміну від канонічного, вже не є символом зла. Дж. Байрон виправдовує і вбивство, і гріхопадіння в біблійному сюжеті. Його Каїн, перш за все, бунтар, герой, який прагне до дії в ім'я істини, добра і щастя для всього людства. Ставши на шлях героїчної боротьби проти деспотизму, він перетворюється на батька людства. Це перетворення символізує потяг до боротьби в кожній людині, а не першопочаткову жорстокість, як це було в канонічній версії.

Література

1. Байрон Дж. Г. Каїн // Байрон Дж. Г. Мазепа: Поема // Дж. Г. Байрон; пер. з англ.; передм. Наталі Жлуктенко. – Харків: Фоліо, 2005. – С. 290-378
2. Виролайнен М. Н. Богоборчество Байрона в транскрипции Достоевского / М. Н. Виролайнен // Великий романтик Байрон и мировая литература. – М.: Наука, 1991. – С. 176-187
3. Гуляев Н. А. Теория литературы / Гуляев Н. А. – М.: Высшая школа, 1977. – 345 с.